

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ»

Підсекція історії України

УДК 930.2:316.7:2(=161.1) (=163.2)"1877/1877"

ВЗАЄМВІДНОСИНИ РОСІЙСЬКОЇ АРМІЇ З БОЛГАРСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877–1878 рр. У СПОМИНАХ ТА ЗАПИСКАХ СУЧАСНИКІВ

Л. Б. Лихачова

Спомини, записки учасників та сучасників російсько-турецької війни 1877–1878 рр. є досить цінною групою джерел, тому що в них закладена своєрідна соціально-психологічна інформація, яку не містять інші джерела. Окремі сюжети, наприклад, взаємовідносини російської армії та болгарського населення в ході війни, в офіційних документах майже не висвітлювалося. Однак саме вони надають можливість спростувати стереотип про виключно братські стосунки російської армії та болгарського населення, якій склався в радянській історичній науці.

Безумовно, поява російської армії на Балканах стала важливим фактором в боротьбі болгар за визволення від турецького поневолення. Однак чисельні свідчення про сердечну зустріч російської армії стосуються тільки перших днів її перебування в тому чи іншому болгарському населеному пункті. Подальше співіснування визволителів та визволених в умовах, коли місцеві жителі повинні були забезпечувати харчування та квартирування багатотисячної армії на протязі тривалого періоду, не були вже такими доброзичливими. Крім того, нерідко траплялися випадки мародерства та насильства з боку російських солдат. Російський дипломат М. П. Ігнат'єв у своїх листах до дружини написав: «Уже и теперь проявляются безобразия своевольства. Первые эшелоны войск наших встречаются везде как избавители. С каждым новым эшелоном болгары заметно охлаждаются: у них отнимают коров, волов, птицу, продукты (недавно казак отрубил в Систове руку болгарину, защищавшему своего вола), врываются в дома, ухаживают за дочками и женами и т.п. Болгары жалуются, расправы не находят. Того и смотри, будут молить Бога, чтобы поскорее избавил от избавителей».

Вкрай недоброчливе ставлення болгар до російських військ після декількох місяців їх перебування на болгарській землі відмічає в своїх записках і російський розвідник К. Фаврикодоров: «Я сильно заболел и пролежал всю зиму в болгарском доме; в это время я имел достаточно способов ознакомиться с местными жителями.. Однажды я завел разговор о величии России, славе русского оружия, о силе русского царя. На все это я получил ответ такой: «Да, Россия сильна и велика, только дай Бог, чтобы русские скорее оставили нашу Болгарию, они нам очень надоели...».

Очевидно, що таку неприязнь важко пояснити виключно випадками мародерства з боку російських солдат, котрі, до речі, військова влада намагалася не допускати, а винних суворо карала. Сучасники відзначають, що значно більше болгар не влаштовувала модель суспільного розвитку, яку нав'язували їм визволителі. Відомий російський історик М. М. Покровський наприкінці XIX ст. так висловлювався з цього приводу: «Война за Болгарию 1877–1878 гг. была... своеобразная форма самообороны русского феодализма от буржуазного строя, надвигавшегося на него в образе «Европы».

В этом смысле война была проиграна – пришлось согласиться на превращение и последних углов, где мог найти себе убежище «славянский дух», в Сербии и Болгарии, в буржуазные государства шаблонного западноевропейского типа, с конституцией, свободой печати и тому подобными «дурачествами»...». Инакше кажучи, російська адміністрація почала нав'язувати Болгарії, яка бажала стати на путь демократизації, систему імперського державного управління. Болгарська громадськість рішуче виступила проти цього.

Російські сучасники подій сприйняли болгарську позицію як образу. Першими звинуватили болгар у невдячності учасники балканського походу російської армії. Один з інтендантів російської армії на Балканах В. О. Дубецький так висловив своє ставлення: «Как вспомнишь попадавшие иногда по дороге длинные вереницы повозок с ранеными, а стороной плетущихся пешком..., да как соразмеришь какой мздой вознаградила Болгария и европейская политика все жертвы России и муки ея страдальцев, то невольно признаешь, что правосудие истории в большом долгу перед Россией».

Одночасно зі зміною відношення болгарського населення до визволителів російські військові також почали негативно сприймати народ, за свободу якого вони ще недавно готові були віддати життя. Причиною цього була не тільки «невдячність» болгар, але й їх досить високий порівняно з російськими селянами рівень життя. Це стало повною несподіванкою для російських сучасників і неприємно їх вразило. В. Верещагін з цього приводу визначав: «Нет сомнения, что представление наше о положении болгар перед войной было ошибочное. ... болгары живут несравненно зажиточнее русских и ... стеснение их политической свободы в значительной степени искупается обеспеченностью в материальном... отношении, чего нельзя сказать о России».

Схожу точку зору висловив російський генерал М. А. Газенкамф: «У нас уже теперь заметно общее разочарование в болгарях, от самых высших сфер до простых солдат... Не оказалось пресловутого разорения. А, напротив, такое благосостояние, до которого русским крестьянам как до небесной звезды далеко». Симпатії по відношенню до болгарського народу змінилися розчаруванням. Солдати стали казати: «в сущности, какое дело, например, курскому крестьянину до болгарского селяка, который-де так богат, что дай Бог русскому крестьянину быть таким через 200 лет».

Таким чином, джерела особового походження надають можливість констатувати, що взаємовідносини між російською армією та болгарським населенням на протязі війни 1877–1878 рр. зазнали суттєвих змін – від взаємної симпатії до розчарування та неприязні.

УДК 394 (477)

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

І. В. Пятницькова

Історія повсякденності відносно нова площина досліджень українських науковців. Звернення до проблематики пересічної люди в світовій практиці пов'язано з діяльністю школи Анналів. В Україні розвиток подібних досліджень став можливим після здобуття незалежності, очищення науки від ідеологічної складової, розширення доступу до зарубіжної історіографії та методології. Наразі це один з перспективних і актуальних напрямів сучасної української історичної науки, який дозволяє комплексно дослідити українське суспільство на різних етапах розвитку, актуалізує такі його